

iskave bodo morale ta prepad premostiti. Arhaični elementi na certoški pa tudi vaški situli nam morda že odpirajo rešitev. Vsekakor drži, da je tudi svet klasičnih situl Certose in Vač še vedno zakoreninjen v »stilo orientalizante« in danes ne vidimo še nobenih elementov, ki bi govorili za povezavo klasičnih spomenikov situlske umetnosti 5. stoletja z istočasno grško-etrusčansko umetnostjo. Razvoj od najstarejših situlskih spomenikov (pokrovi, predvsem pa situla Benvenuti, fragment čelade z Magdalenske gore) do klasičnih spomenikov situlske umetnosti (Vače, Magdalenska gora, Certosa) se je moral izvršiti v južnoalpskem prostoru.

Pri tem je še drug velik problem. Frey je lokaliziral nastanek najstarejših situlskih spomenikov v Este, kjer pa se je razvoj usmeril predvsem v drugo smer. Nadaljevanje pravih pripovednih antropofiguralnih upodobitev ni v Este, ampak v vzhodnoalpski halštatski kulturi Slovenije. Pokrov iz groba 124 Este Benvenuti, ki ga je Frey prepričljivo postavil kot kronološko nadaljevanje situle Benvenuti, brez dvoma nima nobene zveze s klasično situlsko umetnostjo Vač in Certose. Pokrov iz groba 124 vodi v svet estenskih situl Capodaglio, grob 38 in Boldù Delfin, ne pa v Vače in Certoso. Zato se mi še vedno zdi postavljanje začetkov situlske umetnosti le v Este, kakor je danes metodološko korektno, problematično.

Neposredno nadaljevanje Lucke-Freyeve knjige se kaže na eni strani torej v tem, da na isti način, kot je sedaj obdelana klasična situlska umetnost, obdelamo tudi estensko varianto in poleg tega razširimo obdelavo na vse sorodne poiskuse pripovednega in figuralnega značaja v istem prazgodovinskem krogu. Prav tako pa ostane še vedno odprto vrednotenje situlske umetnosti kot umetnostnega pojava. V ta vprašanja se je previdna nemška prazgodovinska šola vedno nerada spuščala, tako da moramo moderna preddela s tega področja iskati izven nje, omenim naj predvsem Kastelica, Mansuella, Stareta.⁵ Morda so res nekatera od zastavljenih vprašanj v omenjeni literaturi ostala torzo prav zaradi nerazčiščenih osnovnih vprašanj, ki nam jih je sedaj rešila Lucke-Freyeva knjiga. Problem pa seveda ostaja in predstavlja veliko šanso prazgodovinske arheologije. Prav v raziskovanjih halštatske kulture smo priča uspešnim poskusom⁶ bitno razširiti problematiko in metodologijo prazgodovinske arheologije preko zgolj utrjenih in standardnih poti. Situlska umetnost odpira nove šanse, da jo razširimo še v druge dimenzije, ne da bi izgubili trdna tla znanosti, in tako prazgodovini upravičimo naziv zgodovinske vede.

In na koncu še to: škoda bi bilo, da bi se nadaljevanje raziskav situlske umetnosti, ki jih bo ta knjiga brez dvoma odprla, razdrobilo le v posamezne težko dostopne razprave. Zato bi želeli, da bi Frey že sedaj mislil na drugi del, kjer bi bila na enak način obdelana estenska varianta situlske umetnosti, hkrati pa dana celotna zaključna podoba situlske umetnosti tudi v vseh tistih problemih, ki jih je odprla prva knjiga.

Stane Gabrovec

Archaeologische Funde in Ungarn. Herausgegeben von Dr. Edith B. Thomas. Verfasst von L. Vértés, Dr. P. Patay, Dr. E. B.-Bónis, Dr. E. B.-Thomas, Dr. T. Szentlélek, A. Cs.-Sós, Dr. I. L.-Kovrig, Dr. Z. Kádár. Budapest: Corvina 1956, 4°, p. 425, bogato ilustrirano.

Srednja in Vzhodna Evropa, ki tvorita velikansko geografsko in deloma ekonomsko enoto, imata — zaradi tesne politične povezanosti v minulosti in sedanosti — tudi skupne znanstvene interese. Posebno očitni so ti za obdobja starega veka, ko je bila Zahodna in Srednja Evropa organizirana v politično enoto rimskega imperija. Raziskovalci, ki ta obdobja danes proučujejo, morajo nujno poznati najvažnejšo zadevno pokrajinsko literaturo, kajti v svojem sklepanju so odvisni od novih ugotovitev in zaključkov tako domačih kakor tujih znanstvenikov. Mnogo-

⁵ J. Kastelic, *Situla z Vač* (1956). Isti, *Umetnost situl od Pada do Donave*, v že citiranem katalogu. G. Mansuelli, *Arte Antica e Moderna* 18, 1962, 115 ss. F. Stare, *Arh. vestnik* 3, 1952, 173 ss. Isti, *Zbornik Fil. fakultete Ljubljana* 2, 1955, 103 ss. O. H. Frey, *Die Situla von Kuffarn* (Veröffentlichungen aus dem Naturhistorischen Museum. NF 4, 1962).

⁶ G. Kossack, *Südbayern während der Hallstattzeit* (Röm.-Germ. Forsch. 24) 1959.

krat je pri tem ovira tuj jezik. Težko je za Jugoslovane proučevati madžarsko literaturo, težko za trde Nemce prebrati slovenska dela. Zato skušajo eni in drugi s povzetki in prevodi vse najbistvenejše posredovati z drugim.

Tudi v naslovu imenovana knjiga madžarskih avtorjev, pisana v nemščini, ima takšen namen. Nuditi hoče domačemu in tujemu človeku zgoščen pregled nad celotno zgodovino starega veka v Panonski nižini. Zaradi drobnega analitičnega dela v bližnji preteklosti že dozoreva današnji čas za skupinske preglede posameznih zgodovinskih obdobj in hkrati ljudje čedalje bolj želijo in potrebujejo take preglede. Težnja po sintezah je tako rekoč splošna, v dokaz naj navedem samo dvoje kolektivno pisanih velikih sintez, ki jih je organizirala Zahodna Evropa oziroma Amerika: *Cambridge ancient history* I—XII + I—V tables, Cambridge 1935—1939 ter T. Frank, *Economic survey of ancient Rome* I—V, Baltimore 1936 do 1940.

Zanimivo je — in naj podčrtam to tudi na tem mestu — da za Balkan sploh ne obstaja kakršna koli sinteza razen nekaterih lokalnih ali regionalnih ali tematskih pregledov, kot so na primer G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877 ali A. Alföldi, *Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*, I—II, Berlin-Leipzig 1924, 1926, ali velika zgodovina Budimpešte, ki je izšla v letu 1942 in podobno. Z eno besedo, ljudje nimajo dela, iz katerega bi se lahko poučili o zgodovini starega veka pri nas. Možnosti, da bi čimprej to dosegli, je več. Najboljše bi bilo sistematično, v detajle zasnovano kolektivno delo. V krajšem času pa bi bilo možno take preglede — z ožjim konceptom — zasnovati recimo, na tak način, kot je storil A. Schober, *Die Römerzeit in Oesterreich und in den angrenzenden Gebieten von Slowenien*, Wien 1935².

E. B. Thomasova je z vsebinsko organizacijo knjige *Archaeologische Funde aus Ungarn* ubrala tretjo pot, ki je za tako delo oziroma za obravnavane epohe gotovo najhitrejša; organizirala je namreč sodelovanje strokovnjakov, ki so imeli skupno nalogo: ob primernem izboru in logičnem nizu podob arheoloških izkopanin razviti celotno arheologijo, delno celo zgodovino arheologije, zgodovino materialne kulture, kolikor mogoče tudi etnično in politično, predvsem pa kulturno zgodovino obdobj v Panonski nižini od stare kamene dobe do Bizanca. Da so celostranske podobe skrbno izbrane, ni potrebno posebej poudarjati, prav tako tudi oprema knjige.

Vsebinsko je razčlenjena na štiri oddelke: prazgodovino (1. Paleolit: L. Vértés, 2. Bakrena doba, 4. Bronasta doba, 5. Starejša železna doba, 6. Skiti, vse P. Patay, 7. Kelti, E. B. Bónis), antiko (1. Rimljani, E. B. Thomas, 2. Sarmati, T. Szentlélek), obdobje preseljevanja narodov (1. Huni, A. Cs. Sós, 2. Germani, I. L. Kovrig, 3. Avari, 4. Slovani, 5. Madžari, vse A. Cs. Sós) ter na bizantinske spomenike na Madžarskem (Z. Kádár).

Nobenega smisla ne vidim v kritičnem premotriranju vsebine, ki je — dovolj nazorno in dobro razdeljena — razvidna iz poprej navedenih poglavij. Delo služi znanosti, še mnogo bolj pa splošnemu izobraževanju, in sicer izobraževanju take vrste, ki si ga moderni človek vselej želi: ne pusto in ne dolgočasno. V knjigi *Archaeologische Funde aus Ungarn* je potek izobraževanja nevsiljiv ob izbranih podobah pokopanih kultur, s kratkimi orisi kulturne, politične zgodovine. Koga ne bi zanimalo prebiranje o doslej neznanem rudarstvu v stari kameni dobi, o tedanjem kopaškem orodju? Ali dobiti tako detajlen vpogled v preprosto življenje ljudstva v rimski dobi, kot ga posreduje praznoverje, ki je celo rodilo lokalno obrt, namreč ulivanje svinčenih zaobljubljenih ali apotropajskih obeskov? In koga ne bi zanimala zgodovina stremena, ki je šele omogočilo nomadskim rodovom prebiti po cele dneve v sedlu brez nevarnosti, da bi viseča noga otrpnila. Ali prebirati tolikokrat ponavljane notice o surovem mesu, ki so ga Huni uživali, v pravi luči, da so namreč z zaplatami mesa zdravili zaradi lesenih sedel odrte hrbte svojih konj in jih z njimi ščitili pred nadaljnjimi poškodbami?

Takšna knjiga v resnici spada v kulturne knjižnice posebno študijske in gimnazijske, tembolj, ker sami nimamo kaj podobnega in ker veljajo v knjigi podani obrisi v velikem delu tudi za naše kraje.

J. Šašel